

Studiegids 2011 - 2012

Initiële hbo-bacheloropleiding leraar HVO
en Levensbeschouwing (HL)

Stichting HVO

Humanistisch centrum voor onderwijs en opvoeding

Postadres: Postbus 85475, 3508 AL Utrecht
Bezoekadres: Zwarte Woud 2, 3524 SJ Utrecht

Tel.: 030 2856856
Fax: 030 2856891
E-mail: hvo@hvo.nl
Internet: www.hvo.nl

Vormgeving: APS, afd. Marketing en communicatie
Foto's: U-See, Zoetermeer
Print: DPP, Houten

© 2011, Stichting HVO, Utrecht

Inhoud

Ten geleide	5
1. Algemene informatie	7
1.1 Doelstelling van het vak Humanistisch Vormingsonderwijs en Levensbeschouwing (HVO)	7
1.2 HVO, humanistisch centrum voor onderwijs en opvoeding	7
1.3 Dienstverband vakdocenten HVO	8
1.4 Schematische weergave	9
2. Opleiding	11
2.1 Visie op opleiden	11
2.2 Competentiegericht opleiden	11
2.3 HBO-opleiding	12
2.4 Structuur van de opleiding	13
2.5 Algemene doelstelling van de opleiding	14
2.6 Karakter van de opleiding	15
2.6.1 Basisfase (jaar 1 en 2)	15
2.6.2 Verdiepingsfase A (jaar 3 en 4)	15
2.6.3 Verdiepingsfase B (jaar 5)	15
2.7 Inhoud van de opleiding	16
2.7.1 Humanistiek	16
2.7.2 Pedagogiek en psychologie	17
2.7.3 Didactiek	18
2.7.4 Praktische vorming	18
2.7.5 Onderzoeksvaardigheden	19
2.8 Stage en beroepspraktijk	20
2.8.1 Basisfase (jaar 1 en 2)	20
2.8.2 Verdiepingsfase A (jaar 3 en 4)	21
2.8.3 Verdiepingsfase B (jaar 5)	21
2.9 Schematische weergave van de opleiding	22

3. Toetsing en beoordeling	25
3.1 Algemeen	25
3.2 Beoordelingsgesprekken	25
3.3 Beoordelingscriteria	26
3.4 Beoordelingsvormen	26

4. Praktische informatie	27
4.1 Toelatingseisen	27
4.2 Studielast	27
4.3 Rechten en plichten	27
4.4 Elektronische leeromgeving (ELO)	27
4.5 Beroepscode	28
4.6 Praktische informatie per studiejaar	29

Bijlagen	
1. Beschrijving studieprogramma basisfase jaar 1	31
2. Beschrijving studieprogramma basisfase jaar 2	39
3. Beschrijving studieprogramma verdiepingsfase A jaar 3	47
4. Beschrijving studieprogramma verdiepingsfase A jaar 4	53
5. Competenties van vakdocenten HL	59
6. Verdeling aantal EC's en contactdagen per jaar	67

Ten geleide

Stichting HVO verzorgt lerarenopleidingen Humanistisch Vormingsonderwijs en Levensbeschouwing (HL) op hbo-bachelor en op hbo-masterniveau. Het betreft deeltijdopleidingen. Stichting HVO is namens de zendende organisatie (Humanistisch Verbond) verantwoordelijk voor de inhoud van de vorming, stelt daartoe de bekwaamheidseisen vast en verleent de bekwaamheid om HVO te verzorgen.

HVO wordt als keuzevak verzorgd op een groeiend aantal openbare scholen voor primair onderwijs. Het vak Levensbeschouwing wordt vooral verzorgd in het voortgezet onderwijs op een beperkt aantal openbare scholen en op meerdere bijzondere scholen. Het komt ook op bescheiden schaal voor in het openbaar primair onderwijs. Het schoolbestuur is verantwoordelijk voor de inhoud van het vak Levensbeschouwing. Anders dan HVO kan het vak Levensbeschouwing gegeven worden aan alle leerlingen, omdat het los staat van een zendende organisatie. Een school voor openbaar onderwijs kan ervoor kiezen het keuzevak HVO naast of in plaats van levensbeschouwing aan te bieden.

Vakdocenten HVO begeleiden leerlingen bij het bewust zin en vorm geven aan hun eigen leven in relatie tot anderen. Anders gezegd: vakdocenten HVO zetten leerlingen op het spoor van de sociale levenskunst en betrokken wereldburgerschap. Door het leren maken van keuzes ten aanzien van morele vraagstukken ontwikkelen leerlingen hun persoonlijke levensbeschouwing die als leidraad kan dienen voor hun verdere levenspad.

Deze studiegids biedt nadere, praktische informatie over de lerarenopleiding HL op bachelorniveau. De opleiding richt zich op de sociaal-

emotionele, morele, (inter)levensbeschouwelijke en (wereld)burgerschapsvorming van leerlingen van vier tot zestien jaar.

De opleiding duurt vijf jaar in deeltijd. Na het tweede studiejaar ontvang je een tijdelijke verklaring van bekwaamheid, die het mogelijk maakt om tijdens de verdere studie zelfstandig lessen HVO te verzorgen in het openbaar primair onderwijs (als lio, een leraar in opleiding).

Ik wens je een prettig en leerzaam studiejaar toe.

Nico Stuij,
directeur HVO

1. Algemene informatie

1.1 Doelstelling van het vak Humanistisch vormingsonderwijs en Levensbeschouwing (HL)

Zowel in het basisonderwijs als in het voortgezet onderwijs kent het vak HL in Nederland twee algemene doelstellingen:

1. Vanuit humanistische uitgangspunten leerlingen op een kritische en creatieve manier leren omgaan met vragen die betrekking hebben op waarden en normen en ze stimuleren tot zelfstandig oordelen en handelen, waardoor zij in toenemende mate in staat zullen zijn om zin en vorm te geven aan hun eigen leven en dat van anderen (sociale levenskunst).
2. Vanuit humanistische uitgangspunten leerlingen op een kritische en creatieve manier leren een persoonlijke levens- en wereldbeschouwing te vormen, waarmee zij als betrokken wereldburgers een bewuste bijdrage kunnen leveren aan het duurzaam (samen)leven op aarde (sociaal- en ecologisch wereldburgerschap).

1.2 Stichting HVO, humanistisch centrum voor onderwijs en opvoeding

De opleiding voor leraar HL wordt georganiseerd en gecoördineerd namens het Humanistisch Verbond vanuit Stichting HVO, humanistisch centrum voor onderwijs en opvoeding in Utrecht. Het centrum heeft tot doel de duurzame bevordering van onderwijs en opvoeding in humanis-

tisch perspectief, in het bijzonder van levens- en wereldbeschouwelijke vorming.

Na het met goed gevolg afronden van de opleiding krijg je een bachelordiploma. Voor het behalen van een masterdiploma kun je een aanvullende opleiding volgen van twee jaren die in samenwerking met de Universiteit voor Humanistiek (UvH) wordt verzorgd.

HVO zorgt ook na de opleiding voor inhoudelijke ondersteuning en professionalisering van de leraar HL door middel van:

- het organiseren van bijscholingsactiviteiten gericht op competentieontwikkeling
- uitwisselingsprogramma's met omliggende landen.

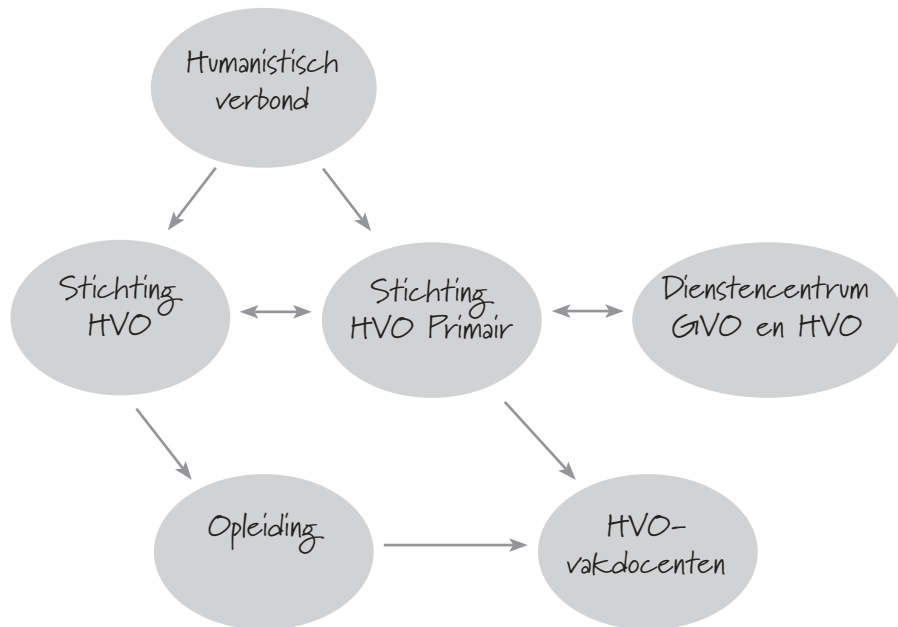
Daarnaast ontwikkelt HVO lesmateriaal waaronder projectkoffers, leerplandocumenten en achtergrondartikelen. Deze zijn voor leraren beschikbaar.

Van vakdocenten HVO wordt verwacht dat ze zich verdiepen in actuele ontwikkelingen ten aanzien van het humanistische gedachtegoed. Als je deze ontwikkelingen wil volgen, is het zinvol om lid te worden van het Humanistisch Verbond.

1.3 Dienstverband vakdocenten HVO

Vakdocenten HVO die werkzaam zijn in het primair onderwijs, hebben een dienstverband met de landelijke werkgeversstichting HVO Primair. HVO Primair draagt zorg voor de toewijzing van HVO-vakdocenten aan de scholen. In het voortgezet onderwijs werk je als vakdocent in dienst en onder verantwoordelijkheid van de school waar je bent benoemd.

1.4 Schematische weergave



Legenda

Stichting HVO: humanistisch centrum voor onderwijs en opvoeding
Website: www.hvo.nl
E-mail: hvo@hvo.nl

Stichting HVO Primair: werkgeversorganisatie voor vakdocenten HVO
Website: www.hvo.nl
E-mail: hvoprimair@hvo.nl

GVO en HVO: overkoepelend dienstencentrum voor godsdienst- en humanistisch vormingsonderwijs op openbare basisscholen
Website: www.gvoenhvo.nl
E-mail: info@gvoenhvo.nl

HV: Humanistisch Verbond
Website: www.humanistischverbond.nl
E-mail: info@humanistischverbond.nl



2. Opleiding

2.1 Visie op opleiden

HVO heeft een specifieke visie op opleiden. De opleiding HL is gebaseerd op het leerconcept dat aangeduid wordt met sociaal constructivisme. Dit houdt in dat het leren vooral als een sociaal proces wordt gezien. De methodiek en de werkvormen van zowel de opleiding als de vormingspraktijk in de school zijn hiervan afgeleid en komen tot uiting in het ervaringsleren en de HOKE-methodiek (herkennen, onderzoeken, kiezen en evalueren). In de opleiding liggen humanistische waarden ten grondslag aan de vormgeving van het onderwijs. Dit houdt in dat het onderwijs zich richt op de student als betekenisgever.

Jij bent zelf dus een belangrijke actor in het onderwijsleerproces. Dit vraagt van jou het vermogen om van perspectief te wisselen, open te staan voor nieuwe en afwijkende inzichten en tot een eigen inzicht, oplossing of standpunt te komen. Het leren en doceren is een betekenisvolle activiteit die plaatsvindt in een interactie tussen studenten en docenten. Er is aandacht voor je persoonlijke ontwikkeling in het bijzonder en voor je vermogen tot dialoog en open communicatie, sensibiliteit voor verschillen en voor de ontwikkeling van jouw reflectieve en argumentatieve vermogens. Je persoonlijke ontwikkeling wordt gekoppeld aan je professionele ontwikkeling. Zo leer je betekenis te geven aan je eigen handelen en denken en aan dat van de omgeving. Daarbij wordt de leerstof op een actieve wijze verwerkt. Activerende werkvormen zijn hierbij behulpzaam, zoals dialogen, trainingen en debatten.

2.2 Competentiegericht opleiden

De wet BIO (Beroepen in het onderwijs) beschrijft de kwaliteit waaraan docenten moeten voldoen. Deze kwaliteit wordt beschreven in een aantal

bekwaamheidseisen, een set van competenties. Binnen de hbo-bacheloropleiding Humanistisch Vormingsonderwijs en Levensbeschouwing (HL) werk je als student aan het ontwikkelen van deze competenties. Bij dit competentiegericht opleiden staat de bekwaamheid centraal. Het gaat erom dat je als vakdocent HVO professioneel en adequaat leert handelen. Binnen de opleiding is het leren op de werkplek in toenemende mate sturend voor de inrichting van de vakgebieden. Je doet in de praktijk namelijk veel kennis op en de kennis die je opdoet in de opleiding neem je weer mee in de praktijk. Zo ontwikkel je de bekwaamheid tot vakdocent HVO. Een goede vakdocent HVO dient te beschikken over bekwaamheden die uitgewerkt zijn in de volgende zeven competenties:

1. *Interpersoonlijk competent:*
zorgen voor een goede sfeer van omgaan en samenwerking tussen en met kinderen.
2. *Pedagogisch competent:*
creëren van een veilige uitnodigende sfeer, waarin kinderen kunnen leren.
3. *(Vak)didactisch competent:*
creëren van een krachtige leeromgeving, waarin kinderen leren.
4. *Organisatorisch competent:*
organiseren van een overzichtelijke, ordelijke en taakgerichte sfeer.
5. *Competent in samenwerking met collega's:*
bijdrage leveren aan een goede onderlinge samenwerking en aan een goede schoolorganisatie.
6. *Competent in samenwerking met omgeving:*
op een professionele manier communiceren met ouders en andere betrokkenen.
7. *Competent in reflectie en ontwikkeling:*
nadenken over bekwaamheid en beroepsopvattingen.

De competenties vormen de rode draad door de opleiding.

2.3 HBO-opleiding

De lerarenopleiding HL is een vijfjarige hbo-bacheloropleiding tot vakdocent HVO Humanistisch Vormingsonderwijs en Levensbeschouwing gericht op het basisonderwijs. Indien gewenst, kan een aantekening

gehaald worden voor het lesgeven in de onderbouw van het voortgezet onderwijs.

De opleiding kent een omvang van 240 EC's, verspreid over vijf jaren. Ieder studiejaar telt 48 EC's. Eén EC komt overeen met 28 studiebelastinguren. Na het voltooien van het vijfde jaar wordt, indien je 240 EC's hebt behaald, het bachelordiploma uitgereikt. Aan dit diploma wordt de titel '*Professional bachelor of humanist ethical and worldview education*' verbonden. Vervolgens kan je doorstromen naar de opleiding voor het masterdiploma (zie voor de verdeling van het aantal EC's per jaar bijlage 5).

De vakliteratuur die gedurende de opleiding bestudeerd dient te worden, komt qua abstractieniveau overeen met vergelijkbare hbo-opleidingen. In de lerarenopleiding HL vormt het kunnen uitvoeren van een praktijkonderzoek een belangrijk onderdeel. Van jou wordt verwacht dat je een vraag of probleem uit de eigen onderwijspraktijk op systematische wijze kan onderzoeken en beantwoorden met als doel de situatie te verbeteren. Vanaf het eerste jaar word je begeleid in het opdoen van kennis over praktijkonderzoek, het leren van onderzoeksvaardigheden en het ontwikkelen van een onderzoekende houding. De opleiding wordt afgesloten met het zelfstandig voorbereiden, uitvoeren en presenteren van een praktijkonderzoek.

2.4 Structuur van de opleiding

Het concentrisch opgebouwde programma voor de vijf studie jaren bestaat uit vijf te onderscheiden vakgebieden: humanistiek, pedagogiek en psychologie, didactiek, praktische vorming en onderzoeksvaardigheden. De concentrische opbouw houdt in dat inhoudelijke thema's jaarlijks terugkomen en telkens verdiept worden.

Verdieping in vakinhouden vindt vooral plaats door meer en andere literatuur (met een hoger abstractieniveau) te bestuderen en de opdrachten complexer te maken. Zo schrijf je in de basisfase nog boekverslagen aan de hand van richtvragen (bijvoorbeeld wat is de betekenis van dit boek voor je HVO-lespraktijk?), terwijl in de verdiepingsfasen boeken uitvoeriger worden bestudeerd en de nadruk ligt op het kunnen analyseren en evalueren van de literatuur. De concentrische opbouw sluit aan bij het

sociaalconstructivistische concept van leren en bij de gewenste ontwikkelingscyclus in de lespraktijk: herkennen, onderzoeken, kiezen, evalueren. Deze eigen variant van ervaringsleren wordt aangeduid met de HOKE-methodiek.

Bij voldoende afronding van het tweede jaar krijg je een tijdelijke verklaring van bekwaamheid, waarmee je als lio - leraar in opleiding -, zelfstandig HVO-lessen in het basisonderwijs verzorgt. Het vijfde jaar is het afstudeerjaar, waarin je je specialiseert in het jonge kind (4-8 jaar), het oudere kind (8-12 jaar) of de puber (12-16 jaar) en een praktijkonderzoek verricht binnen deze specialisatie.

De basisfase van de opleiding wordt voornamelijk vormgegeven door contactonderwijs en praktische vorming, de verdiepingsfasen vooral door middel van praktische vorming en zelfstudie. Je bekwaamt je gedurende de opleiding in de zeven competenties. Ongeveer 25% van de studie wordt besteed aan stage.

Voor de basisfase houdt dit in dat je een oriëntatie, een observatie- en een uitvoerende stage loopt bij een ervaren vakdocent HVO. In verdiepingsfase A ga je zelfstandig lesgeven met begeleiding op afstand. In het vierde jaar loop je een snuffelstage in groep acht van het primair onderwijs of in de onderbouw van het voortgezet onderwijs bij een aan levensbeschouwing gerelateerd vak. In verdiepingsfase B doe je indien gewenst, praktijkervaring op in de onderbouw havo/vwo of het vmbo.

2.5 Algemene doelstelling van de opleiding

De opleiding is gericht op het startbekwaam maken van studenten voor het beroep van een leraar die leerlingen:

- begeleidt bij het ontwikkelen van een eigen levensovertuiging;
- stimuleert bij het vormen van een eigen oriëntatie op waarden en normen;
- stimuleert tot het maken van zelfstandige keuzes en oordelen en die in dialoog met anderen te toetsen en te evalueren;
- wegwijs maakt in de belangrijkste humanistische uitgangspunten en ze uitnodigt hun eigen keuzes hieraan te toetsen;
- laat kennismaken met ideeën van enkele humanistische denkers.

2.6 Karakter van de opleiding

2.6.1 Basisfase (jaar 1 en 2)

In het eerste jaar van de bacheloropleiding ligt het accent op kennismaking met de verschillende vakgebieden (zoals in 2.4 genoemd) en het vak HVO en Levensbeschouwing op de openbare basisschool. De ervaringen en ideeën van jou als student met betrekking tot de vakgebieden vormen het vertrekpunt van de lessen (ervaringsleren). Naast het volgen van de theoretische vakken wordt een stage gelopen van vijftien lessen in één groep in het primair onderwijs bij een ervaren vakdocent HVO. In het tweede jaar van de basisfase komt het accent meer op de praktijk te liggen en wordt een uitvoerende stage van twee keer vijftien lessen gelopen in het primair onderwijs. Tijdens de lesdagen is er ruimte om stage- en praktijkervaringen in te brengen in de vorm van intervisie. Naast deze stage vindt verdieping plaats van de vakken humanistiek, pedagogiek en psychologie, didactiek, praktische vorming en onderzoeksvaardigheden. Na een succesvolle afronding van de basisfase (jaar 1 en 2) ontvang je een tijdelijke verklaring van bekwaamheid om in het vervolg van de opleiding HVO-lessen te geven in het primair onderwijs met ondersteuning vanuit de opleiding.

2.6.2 Verdiepingsfase A (jaar 3 en 4)

Tijdens deze fase (jaar 3 en 4) ben je zelfstandig werkzaam, als lio (leraar in opleiding), met een tijdelijke verklaring van bekwaamheid om HVO te geven in het basisonderwijs. In deze fase ligt het accent van de opleiding voornamelijk op praktische vorming, zelfstudie en verdieping van de vakgebieden. Je geeft als vakdocent HVO wekelijks minimaal vijf lessen HVO aan groepen in het po, waarvan twee aan groep 8. Daarnaast volg je in deze jaren een aantal contactdagen. Voor de vakgebieden maak je twee toetsen die de vorm van een take-home tentamen hebben. In het vierde jaar doe je o.a. ervaring op met het ontwerpen en uitvoeren van een project in de eigen lespraktijk, het verder ontwikkelen van onderzoeksvaardigheden en het uitvoeren van een observatiestage. Ook worden de vakgebieden middels twee tentamens getoetst.

2.6.3 Verdiepingsfase B (jaar 5)

Verdiepingsfase B is het afstudeerjaar. Het uitvoeren van een praktijkonderzoek staat dit jaar centraal. De contactdagen dienen ter ondersteu-

ning van de (stage)praktijk, het verrichten van een praktijkonderzoek en het schrijven en uiteindelijk presenteren van het meesterstuk. Na succesvolle afronding van het vijfde jaar ontvang je het hbo-bachelordiploma vakdocent Humanistisch Vormingsonderwijs en Levensbeschouwing (HL) voor het primair onderwijs. Eventueel loop je dit jaar een uitvoerende stage in de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Hiermee kan een aantekening op het diploma worden behaald.

2.7 Inhoud van de opleiding

De opleiding kent vijf vakgebieden:

- Humanistiek
- Pedagogiek en psychologie
- Didactiek
- Praktische vorming
- Onderzoeksvaardigheden

In de volgende paragrafen wordt elk van deze vakgebieden kort beschreven.

2.7.1 Humanistiek

Bij humanistiek wordt humanisme als levensbeschouwelijke stroming onderzocht. Uitgangspunt bij de lessen is het ervaringsleren waarbij de eigen (levensbeschouwelijke) ervaringen als vertrekpunt worden genomen. Door het bestuderen van literatuur en door het uitvoeren van opdrachten wordt de kennis verdiept en wordt er verder inzicht verkregen in de thematiek. Door met medestudenten in dialoog te gaan over levensbeschouwelijke en maatschappelijke thema's wordt gewerkt aan het ontwikkelen van een eigen (humanistische) levensvisie gericht op jezelf als persoon en als docent. Daarnaast worden andere belangrijke levensbeschouwelijke stromingen onderzocht en gerelateerd aan het humanisme als levensbeschouwing.

Binnen humanistiek worden drie thema's onderscheiden:

- 1) Levensbeschouwing en persoonsvorming
- 2) Humanisme
- 3) Ethiek en morele vorming

In de basisfase staan de uitgangspunten van het humanisme, historisch humanisme, normen en waarden en levensbeschouwing centraal. In het tweede jaar worden deze waarden vertaald naar de onderwijspraktijk aan de hand van de methode 'Wegwijs in Levoland'.

In verdiepingfase A worden belangrijke levensbeschouwelijke stromingen verder onderzocht. Ook vindt er een verdieping van de humanistische uitgangspunten plaats met betrekking tot het vormgeven van de onderwijspraktijk.

2.7.2 Pedagogiek en psychologie

In dit vakgebied komen opvoedkundige en leer- en ontwikkelingspsychologische aspecten aan de orde en wordt ingegaan op de vormingsgebieden en de centrale doelstelling van HVO en Levensbeschouwing. Deze vormingsgebieden zijn: de morele ontwikkeling, de sociale ontwikkeling (democratische vorming) en de identiteitsontwikkeling. Daarnaast is er speciale aandacht voor enkele specifieke groepen zoals pubers en zorgkinderen.

Binnen pedagogiek/psychologie worden drie thema's onderscheiden:

- 1) Pedagogische visies
- 2) Ontwikkelingspsychologie
- 3) Levensbeschouwelijke vorming

In de basisfase ontwikkel je een eigen visie op opvoeding en onderwijs. Daarbij doe je kennis op van de ontwikkelingspsychologische kenmerken van kinderen en van hun levensbeschouwelijke en morele ontwikkeling. De kennis wordt vervolgens verdiept en uitgebreid door middel van aandacht voor specifieke ontwikkelingspsychologische kenmerken van leerlingen in de onder-, midden- en bovenbouw, waarbij de nadruk wordt gelegd op de levensbeschouwelijke vorming die bij die leeftijdsfase hoort.

In verdiepingfase A staat de praktijk van het lesgeven centraal, waarbij praktijkervaringen de basis vormen van de inhoud van het vakgebied. Er wordt aandacht besteed aan de vertaling van de eigen opvoedingsvisie naar de pedagogische opdracht van de school. Ook wordt er kennisgemaakt met de problematiek van zorgkinderen en met specifieke kenmerken van de puberteit.

2.7.3 Didactiek

In dit vakgebied wordt het onderwijsvormingsproces in kaart gebracht, is er aandacht voor groepsdynamica en komen diverse didactische werkvormen die de humanistisch-pedagogische zienswijze ondersteunen, aan de orde. Daarnaast is er aandacht voor de didactische hoofd- en deeltaalvaardigheden waarover je als vakdocent HVO dient te beschikken. Binnen didactiek worden drie thema's onderscheiden:

- 1) Onderwijsvormingsproces
- 2) Groepsdynamica
- 3) Werkvormen

In de basisfase ligt het accent op het eigen maken van het onderwijsvormingsproces en het ervaren van werkvormen. Je leert aan de hand van themaopbouw- en lesvoorbereidingsformulieren op je eigen stagegroep afgestemde lessen te ontwikkelen, die tijdens de stage uitgevoerd worden.

Tijdens de contactdagen wordt een grote verscheidenheid aan didactische werkvormen aangeboden, die je zelf kunt inzetten in jouw lespraktijk. De methodiek van het filosoferen met kinderen krijgt hierin ook een plek.

In verdiepingfase A staat de zelfstandige praktijk centraal en zullen de groepsdynamica en werkvormen die aansluiten bij de humanistisch-pedagogische zienswijze, verder worden verdiept.

2.7.4 Praktische vorming

In dit vakgebied wordt de verbinding gelegd van de theorie uit de hiervoor beschreven vakgebieden met de praktijk, onder meer door het lopen van (lio)stages op basisscholen en eventueel in de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Tijdens de contactdagen praktische vorming is er aandacht voor je persoonlijke en professionele ontwikkeling. Zo werk je aan het ontwikkelen van de competenties en sta je stil bij het eigen handelen in de praktijk. Dit gebeurt via intervisie, supervisie en mentoraat. In de opleiding ligt binnen intervisie het accent op kernreflectie en de incidentmethode.

Verder wordt aandacht besteed aan de plaats van HVO en Levensbeschouwing in de school, het Nederlandse onderwijsbestel, de organisatie van het werkveld en het geven van voorlichting. Vanuit de vakgebieden worden gedeeltes van het beroepsprofiel van de HVO-

vakdocent belicht. Tevens is er ruimte voor het voorbereiden van de verschillende stageonderdelen en het uitwisselen van stage-ervaringen.

Binnen praktische vorming worden twee thema's onderscheiden:

1. *De reflectie*

In de basisfase wordt in de ochtend van de bijeenkomsten ruimte gemaakt voor het uitwisselen van stage-ervaringen. Daarbij leer je leerdoelen formuleren aan de hand van de competenties met betrekking tot je persoonlijke en professionele leerproces. Tijdens de middagen wordt ingezoomd op het maatschappelijk kader: de kernwaarden van het openbaar onderwijs, mensenrechten, competentiegericht leren en de wet BIO. In het tweedejaar komt intervisie en het belang hiervan voor verdere professionalisering van jou als vakdocent HVO aan de orde. In verdiepingsfase A ligt het accent op het verder ontwikkelen van zelfgekozen competenties en het kunnen reflecteren op de eigen praktijk door middel van intervisie en supervisie.

In verdiepingsfase B dienen de contactdagen ter verdieping en ondersteuning van de stage-ervaringen in het vo en ter ondersteuning bij het verrichten van het praktijkonderzoek en het schrijven van het meesterstuk.

2. *De praktijk*

Het opdoen van ervaring in de praktijk vormt een wezenlijk deel van de opleiding. De eerste twee jaar loop je stage en daarna ga je zelfstandig aan het werk. In paragraaf 2.8 wordt dat nader uitgelegd.

2.7.5 Onderzoeksvaardigheden

In dit vakgebied worden drie thema's onderscheiden:

1. Studievaardigheden
2. Onderzoeksvaardigheden
3. Het ontwikkelen van een onderzoekende houding

In verdiepingsfase A ligt de nadruk op het aanleren van studie- en onderzoeksvaardigheden. In verdiepingsfase B wordt de onderzoekende houding geëxpliciteerd middels het zelfstandig voorbereiden, uitvoeren en presenteren van een praktijkonderzoek.

2.8 Stage en beroepspraktijk

2.8.1 Basisfase (jaar 1 en 2)

De stage is een onderdeel van praktische vorming. Tijdens de stage pas je de opgedane kennis toe en oefen je de vaardigheden die nodig zijn om les te geven. De stage dient als uitgangspunt voor reflectie op de praktijk in de dagdelen praktische vorming.

Tijdens het eerste jaar van de basisfase start je met een oriëntatiestage bij drie verschillende vakdocenten HVO en een groepsleerkracht.

Daarna loop je een observatie en uitvoerende stage van minimaal vijftien lessen in dezelfde leerlingengroep. Er worden vier lessen geobserveerd, gedurende zeven lessen oefent de student deelactiviteiten en in de laatste vier lessen geef je zelfstandig les. Bij ieder afzonderlijk deel van de stage maak je verschillende opdrachten.

Er wordt in minimaal één groep stage gelopen. Bij meerdere groepen meelopen is aan te raden maar niet verplicht.

Fig. 1: Schematische weergave stageonderdelen jaar 1

Stageonderdeel	Activiteiten
Oriëntatiestage	Je gaat bij drie verschillende vakdocenten HVO en één groepsleerkracht kijken in de les.
Vier observatieweken	Je observeert de groep en de HVO-docent aan de hand van vooraf geformuleerde observatiepunten. Je maakt van iedere observatie (minimaal 4) een verslag. Daarnaast dien je ook een beschrijving te geven van de school en de lesgroep.
Zeven weken deelactiviteiten	Je oefent in bijvoorbeeld het beginnen van een les, het leiden van een spel, het geven van instructie, enz. Deze periode kan eventueel verkort worden als je in meerdere groepen deze oefenactiviteiten uitvoert, want hoe meer ervaring, hoe beter. Je maakt van vijf deelactiviteiten een verslag.
Vier weken zelfstandig lesgeven	Je maakt eventueel in overleg met de stagebegeleider een themaverkenning en een themaopbouw en naar aanleiding daarvan vier lesvoorbereidingen.

In het tweede jaar van de basisfase loop je twee keer een aaneengesloten periode stage bij voorkeur in twee verschillende groepen: eerste stageperiode bovenbouw po, tweede stageperiode middenbouw po. In deze

stageperiodes worden vier lessen geobserveerd en elf lessen zelfstandig lesgegeven. Zie voor een schematisch overzicht van stages fig. 2.

2.8.2 Verdiepingsfase A (jaar 3 en 4)

In deze fase ga je zelfstandig lesgeven met begeleiding vanuit de opleiding. Je krijgt minimaal één keer per jaar een praktijkbezoek van een docent. Tijdens de bezoeken worden vooraf bekende en bepaalde competenties beoordeeld. In het vierde jaar loop je een observatiestage (6 uur observeren) in het voortgezet onderwijs of in een andere bouw in het primair onderwijs dan waarin je lesgeeft.

2.8.3 Verdiepingsfase B (jaar 5)

Indien de keuze wordt gemaakt voor een specialisatie in de onderbouw van het vo, vindt er in het vijfde jaar een vervolgstage plaats. Deze stage is een vervolg op de stage in het vierde jaar en bestaat uit het geven van minimaal 30 lessen in het vmbo, of in de onderbouw van het vo. Je krijgt minimaal één keer gedurende de uitvoerende stage een praktijkbezoek van een stagedocent vanuit HVO.

Fig. 2: Schematisch overzicht gehele stage

Studiejaar	Oriëntatiestage	Observatiestage	Uitvoerende stage	Zelfstandige praktijk
1	3 lessen bij verschillende vakdocenten HVO en 1 lesuur bij een groepsleerkracht in het po.	4 lessen in dezelfde lesgroep naar keuze in het po.	11 lessen in dezelfde lesgroep naar keuze in het po.	
2		4 lessen in bovenbouw van het po. 4 lessen in onder- of middenbouw van het po.	11 lessen in dezelfde lesgroep in de bovenbouw van het po. 11 lessen in dezelfde lesgroep onder- of middenbouw van het po.	

3				Minimaal 5 wekelijkse lessen po, waarvan 2 in groep 8.
4		6 lessen in onderbouw vo, vmbo of mbo of in een andere bouw in het po.		Minimaal 5 wekelijkse lessen po, waarvan 2 in groep 8.
5			Voor de aantekening onderbouw vo is nodig: min. 30 lessen zelfstandig geven aan groepen in vo, vmbo of mbo onder begeleiding van stagedocent HVO en stagebegeleider school.	Minimaal 5 wekelijkse lessen po, waarvan 2 in groep 8.

2.9 Schematische weergave van de opleiding

Lerarenopleiding HL HBO-Bachelor			
leerjaar	contact-dagen	soort stage	type onderwijs
Basisfase 1	24	stage in po (15 lessen)	contactonderwijs zelfstudie stage
Basisfase 2	23	stage in po (2x15 lessen)	contactonderwijs zelfstudie stage afroning basisfase
Tijdelijke verklaring van bekwaamheid			

Verdiepingsfase A (jaar 3)	10	werken in po	contactonderwijs begeleide praktijk (begeleide intervisie, mentoraat)
Verdiepingsfase A (jaar 4)	10	werken in po observatiestage in po/vo	contactonderwijs zelfstandige praktijk begeleide praktijk (supervisie) oriëntatiestage
Verdiepingsfase B (jaar 5)	10	werken in po evt. stage in vo	contactonderwijs stage vo begeleide praktijk (intervisie) meesterstuk
HBO-Bachelordiploma leraar HL			



3. Toetsing en beoordeling

3.1 Algemeen

In het apart uit te reiken onderwijs- en examenreglement (OER) staat beschreven hoe de toetsing en diplomering bij HVO is geregeld. In grote lijnen gelden de volgende uitgangspunten. Tijdens de basisfase jaar 1 worden de vijf vakgebieden inclusief stage afgerond door middel van het maken van opdrachten. In jaar 2 worden opdrachten en een eindwerkstuk gemaakt. Het eindwerkstuk bestaat uit een zelf ontworpen les-serie onderbouwd vanuit de drie vakgebieden. In verdiepingsfase A jaar 3 vindt toetsing plaats door middel van twee take-hometentamens. Daarnaast bouw je een dossier op met o.a. reflectieverslagen van de intervisie en het persoonlijk ontwikkelplan (POP). In jaar 4 ontwerp je een project en voer je dit uit in de eigen lespraktijk. Daarnaast zijn er twee toetsen n.a.v. humanistiek, pedagogiek en psychologie en didactic. Voor praktische vorming breidt je je dossier uit met reflectiever-slagen van supervisie en de observatiestage. Verdiepingsfase A wordt afgesloten met een eindgesprek waarin het opgebouwde dossier vanaf jaar 3 centraal staat.

Verdiepingsfase B wordt getoetst middels de beoordeling van het prak-tijkonderzoek en het meesterstuk. Indien je een aantekening wil verkrij-gen om les te geven in de onderbouw van het vo, worden er tevens stageopdrachten getoetst.

3.2 Beoordelingsgesprekken

Ieder jaar vinden er beoordelingsgesprekken plaats. In de stage-afron-dingsgesprekken van de basisfase ligt het accent op de ontwikkeling van de startbekwaamheden. In de beoordelingsgesprekken van de basisfase ligt het accent op de vakinhoudelijke ontwikkeling. In de verdiepingsfase

vormt het persoonlijk ontwikkelplan (POP) het uitgangspunt. In het vijfde jaar is dat het POP en het meesterstuk. Hieronder een overzicht.

Jaar 1	afrondingsgesprek eerste jaar afrondingsgesprek stage
Jaar 2	praktijkbezoek(en) afrondingsgesprek stage eindgesprek tweede jaar
Jaar 3	praktijkbezoek(en)
Jaar 4	praktijkbezoek(en) afrondingsgesprek vierde jaar (pop)
Jaar 5	evt. praktijkbezoek en afrondingsgesprek stage eindgesprek vijfde jaar (pop en meesterstuk)

3.3 Beoordelingscriteria

Algemeen geldt dat je minimaal 80% van de contactdagen aanwezig dient te zijn.

Tijdens de opleidingsdagen wordt van jou een actieve en constructieve participatie gevraagd. De beoordelingscriteria van de moduleopdrachten worden per opdracht aangegeven op de elektronische leeromgeving Moodle (<http://elearning.hvo.nl/>).

3.4 Beoordelingsvormen

De beoordelingsvormen die in de opleiding gebruikt worden, zijn: moduleopdrachten, boekverslagen, take-home tentamens, stage- en reflectieverslagen, praktijkbezoeken, werkstukken, presentaties, persoonlijk ontwikkelplan.

4. Praktische informatie

4.1 Toelatingseisen

De vereiste vooropleiding is minimaal havo of mbo. Indien hieraan niet voldaan wordt, dien je een intake-toets te maken die stelopdrachten op havo-niveau bevat. Iedere potentiële student heeft een intakegesprek met de studietoelatingcoördinator. In het gesprek wordt onderzocht in hoeverre je affiniteit hebt met het werken met kinderen en met het humanistische gedachtegoed. Ook kan jij in dit gesprek toetsen in hoeverre de opleiding aan jouw verwachtingen kan voldoen.

4.2 Studielast

De studielast bedraagt per jaar 48 EC's (contactdagen, zelfstudie en stage). Dit komt overeen met ongeveer 26 uur studielast per week, ± drie dagen.

4.3 Rechten en plichten

Bij aanvang van het studiejaar kan je de Onderwijs- en Examenregeling (OER) opvragen bij Stichting HVO. Hierin worden de rechten en plichten van de student naar de opleiding toe en vice versa beschreven.

4.4 Elektronische leeromgeving (ELO)

HVO maakt gebruik van Moodle, een elektronische leeromgeving (ELO), waarop je praktische informatie kunt vinden over het curriculum, het lesrooster, adressen en inhoud van de lesdagen en moduleopdrachten (zie <http://elearning.hvo.nl/>).

4.5 Beroepscode

Voor het vak HVO geldt een beroepscode. Hierin staat een omschrijving van de normen waaraan vakdocenten HVO zich dienen te houden. De beroepscode dient als leidraad voor een goede beroepsuitoefening. Van vakdocenten HVO wordt verwacht dat ze de beroepscode onderschrijven. Het onderschrijven van deze beroepscode heeft tot doel het borgen van het humanistische gedachtegoed in de lessen HVO. Stichting HVO Primair ziet er als werkgever op toe, dat het humanisme duurzaam als inspiratiebron werkzaam is bij de vakdocent HVO en dat de wettelijk vereiste competenties duurzaam onderhouden worden. De beroepscode kan opgevraagd worden bij hvo@hvo.nl.

4.6 Praktische informatie per studiejaar

Algemeen	
Plaats van de opleiding	Utrecht
Locatie	APS, Zwarte Woud 2 of UvH, Kromme Nieuwegracht 29
Tijden lesdag	10.00 – 16.15 uur
Jaar 1	
Start opleiding	15 september 2011
Contactdag	Donderdag
Studiecoördinator	Alexandra Bronsveld
Contactgegevens	a.bronsveld@hvo.nl /06 14846781
Jaar 2	
Start opleidingsjaar	9 september 2011
Contactdag	Vrijdag
Studiecoördinator	Saskia Heusèrr
Contactgegevens	s.heuserr@hvo.nl /030 2856526
Jaar 3	
Start opleidingsjaar	8 september 2011
Contactdag	Donderdag
Studiecoördinator	Eveline Oostdijk
Contactgegevens	e.oostdijk@hvo.nl /030 2856526
Jaar 4	
Start opleidingsjaar	9 september 2011
Contactdag	Vrijdag
Studiecoördinator	Marischka Tjeerde
Contactgegevens	m.tjeerde@hvo.nl / 030 2856526



Bijlage 1

Beschrijving studieprogramma basisfase jaar 1

Humanistiek

Algemeen

Aantal EC's:	9
Dag en tijdstip:	donderdag 10.00 – 16.15 uur
Docent:	Alexandra Bronsveld
Aantal contactdagen:	5

Doelstellingen

- Het kunnen verwoorden van de eigen levensfilosofie.
- Het kunnen weergeven van kernbegrippen van het vak levensbeschouwing.
- Het kunnen onderzoeken en presenteren van een historische humanist.
- Het kunnen beschrijven, toepassen en presenteren van humanistische uitgangspunten.
- Het kunnen communiceren over en reflecteren op literatuur over humanistische thema's in relatie tot het eigen leerproces.
- Het kunnen communiceren over actuele humanistische thema's.
- Het kunnen weergeven van de kernbegrippen van ethiek.

Inhoud

De inhoud is gericht op bewustwording van de persoonlijke levensvisie en humanistische aspecten daarvan. Het gaat in dit eerste jaar om een kennismaking met levensbeschouwing en het humanistische gedachtegoed.

De inhoud bestaat uit:

- Kennismaking met de begrippen levensbeschouwing(en), zingeving, levensvragen, humanistische uitgangspunten, humanistische beginnelen, postulaten.
- Kennismaking met historisch humanisme.

- Inzicht in waarden en normen en morele dilemma's.

Beoordelingsvormen

Presentaties, schriftelijke werkstukken en thuisopdrachten.

Verplichte literatuur

- Gaasenbeek, B. en Winkelaar, P., *Humanisme, serie Wegwijs stromingen*. Uitgeverij Kok, Kampen 2007.
- Savater, F., *Het goede leven, ethiek voor mensen van morgen*. Uitgeverij Bijleveld, Utrecht 1996.
- Vink, T., *Humanisme*. Damon B.V., Budel 2001.
- Reader Humanistiek.

Pedagogiek en psychologie

Algemeen

Aantal EC's:	9
Dag en tijdstip:	donderdag 10.00 – 16.15 uur
Docent:	Marijke van Meenen
Aantal contactdagen:	5

Doelstellingen

- Het kunnen weergeven van belangrijke pedagogische stromingen en actuele pedagogische denkbeelden.
- Het kunnen verwoorden van het pedagogisch concept van de vijf traditionele vernieuwingscholen.
- Het kunnen weergeven van humanistische visies op opvoeding.
- Het kunnen verwoorden en beargumenteren van een eigen visie op opvoeden.
- Het kunnen benoemen van ontwikkelingspsychologische kenmerken van basisschoolkinderen.
- Het kunnen benoemen van de centrale doelstelling van HVO en daarin de verschillende ontwikkelingsgebieden kunnen onderscheiden.

Inhoud

De inhoud is gericht op het ontwikkelen van een persoonlijke visie op opvoeden, die onderbouwd wordt met kennis van en inzicht in de ont-

wikkelingsgebieden waaraan in HVO-lessen gewerkt wordt. Hierbij komt aan bod:

- Kennismaking met verschillende pedagogische visies, zoals normatieve, emancipatorische en fenomenologische pedagogiek.
- Kennismaking met traditionele vernieuwingscholen (Freinet, Jenaplan, Montessori, Dalton, Vrije School).
- Kennismaking met humanistische visies op opvoeding (Maslow en Rogers).
- Oriëntatie op (ontwikkelings)psychologische stromingen.
- Kennismaking met de centrale doelstelling en ontwikkelingsgebieden van HVO: identiteitsontwikkeling, sociale ontwikkeling, zelfbeeld en zelfvertrouwen, en morele ontwikkeling.

Beoordelingsvormen

Presentatie, schriftelijke werkstukken en thuisopdrachten.

Verplichte literatuur

- Berding, J. en W. Pols, *Schoolpedagogiek, Opvoeding en onderwijs in de basisschool*, WN, Groningen 2009.
- Delfos, M., *Ontwikkeling in vogelvlucht*. Pearson, 2009
- Kroon, T., *De morele intuïtie van kinderen, respect en verantwoordelijkheid, vrijheid en geweten*. SWP, Amsterdam 2005.
- Reader Pedagogiek en psychologie.

Didactiek

Algemeen

Aantal EC's: 16
Dag en tijdstip: donderdag 10.00 – 16.15 uur
Docent: Trees Luiten
Aantal contactdagen: 8

Doelstellingen

- Kennis en inzicht in de verschillende onderdelen van het onderwijsvormingsproces (OVP) en deze kunnen vertalen naar lessituaties.
- Het kunnen ontwerpen van een thema en bijbehorende lessen op basis van het OVP.

- Het kunnen herkennen van fasen in groepsprocessen.
- Weten hoe groepsprocessen het leren van de leerlingen kunnen beïnvloeden.
- Weten hoe groepsprocessen op een positieve manier beïnvloed kunnen worden.
- Kennen van het belang van een waarde(n)volle communicatie.
- Het kunnen ervaren van de kracht van verschillende werkvormen.
- Het kunnen ontwerpen en uitvoeren van een voorlichtingspresentatie over het OVP van het vak HL voor ouders.
- Kennis van de effecten op leerlingen van verschillende vormen van leiding geven (autoritair, democratisch of laissez-faire).

Inhoud

De inhoud is gericht op het kunnen ontwerpen, uitvoeren en evalueren van lessen HVO en levensbeschouwing in het primair onderwijs, kennis over en het kunnen herkennen van groepsdynamische processen binnen onderwijssituaties en het gebruik maken van een diversiteit aan werkvormen. Hierbij komen aan de orde:

Met betrekking tot het onderwijsvormingsproces:

- bestaans-/morele vragen;
- beginsituatie;
- themaopbouw (HOKE);
- didactische principes.

Met betrekking tot de groepsdynamica:

- leerstijlen en fasen in groepsvorming;
- leiderschapsstijlen en groepsrollen;
- orde houden en conflicthantering;
- waarde(n)volle communicatie.

Beoordelingsvormen

Thuisopdrachten en presentatie metafoor onderwijsvormingsproces.

Verplichte literatuur

- Beuling, M. *Tot bloei komen: van idee naar concrete lessen*. Stichting HVO, Utrecht 2010.
- Engelen, R. van, *Grip op de groep*. Bekadidact, Baarn 2007.

- Groot, T. de, *Praktijkboek Zin in spell! Spelvormen en reflectie voor humanistisch vormingsonderwijs en levensbeschouwing*. Stichting HVO, Utrecht 2008.
- Munnik, C. de, *Ontwerpen van onderwijs*. Noordhoff Uitgevers B.V., 2006.
- Reader Didactiek.

Praktische vorming

Algemeen

Aantal EC's:	12
Dag en tijdstip:	donderdag 10.00 – 16.15 uur
Docent:	Alexandra Bronsveld
Aantal contactdagen:	3+ stage

Doelstellingen per onderdeel

1. De reflectie

- Kennis van het maatschappelijk kader (de kernwaarden van het openbaar basisonderwijs (en de humanistische visie op openbaar onderwijs), kunnen verwoorden van de humanistische visie op pluriformiteit en kennis van mensen- en kinderrechten).
- Kennis van de competenties en die kunnen relateren aan de eigen vaardigheden.
- Kennis van de reflectiecirkel van Kolb.
- Het leren werken met zelfgemaakte leerdoelen.

2. De praktijk

- Kennismaking met de verschillende manieren van HVO geven.
- Het kunnen vergelijken van de vakinhouden en wijze van lesgeven van de groepsvakdocent en de vakdocent HVO.
- Een beargumenteerde keuze kunnen maken voor een stagebegeleider en een stagegroep.
- Relevante observatiepunten kunnen formuleren en een sterkte/zwakte-analyse kunnen maken.
- Diverse aspecten van HVO kunnen benoemen en eigen leerpunten voor de uitvoerende stage kunnen opstellen.

- Onderdelen van een HVO-les kunnen uitwerken, waarbij rekening wordt gehouden met lesdoelen en eigen vaardigheden.
- Een zelf ontworpen lessenserie kunnen geven in een HVO-groep.

Inhoud per onderdeel

1. De reflectie

Het onderdeel reflectie is gericht op kennismaking met het werkveld, het opdoen van en het reflecteren op praktijkervaringen. Tijdens de ochtendbijeenkomsten van praktische vorming is er gelegenheid om stage-ervaringen met elkaar uit te wisselen en naar aanleiding van deze bijeenkomsten leerpunten te formuleren voor het verdere verloop van de stage. Tijdens de eerste middagbijeenkomsten van praktische vorming komen de kernwaarden van het openbaar onderwijs en de humanistische visie op pluriformiteit aan bod. Tijdens de tweede middagbijeenkomst wordt er gekeken naar mensen- en kinderrechten en hoe deze behandeld kunnen worden in de lessen HVO. Tijdens de laatste middag wordt er ingezoomd op de competenties van de wet BIO.

2. De praktijk

Het stagetraject van het eerste jaar bestaat uit:

- een oriënterende stage met oriëntatie op inhoud en stijl van lesgeven bij ten minste drie vakdocenten HVO en één groepsvakdocent;
- een observatiestage van vier lessen in een groep naar eigen keuze, waarin vooral gekeken wordt naar de houding van de leerkracht, leerling-gedrag, groepsdynamiek en de humanistische invalshoek;
- een uitvoerende stage waarin gefaseerd (zeven weken van deelactiviteiten oefenen) wordt toegewerkt naar een eigen lessenserie van vier lessen, gegeven in ten minste één HVO-groep naar eigen keuze.

Beoordelingsvormen

Stageverslag en beoordelingsgesprek, diverse opdrachten.

Verplichte literatuur

- Janson, D.J., D. Memelink, *Observeren kun je leren*. HB Uitgevers, 2005.
- Melief, K., *Leren van Lesgeven*. Uitgeverij Nelissen, Soest 2002.
- Reader Praktische vorming.

Onderzoeksvaardigheden

Algemeen

Aantal EC's:	2
Dag en tijdstip:	donderdag: 10.00 – 16.15 uur
Docent:	Eveline Oostdijk
Contactdag:	1

Doelstellingen

- Kennis van effectief leren en studievvaardigheden.
- Kennis van literatuur- en observatieonderzoek.
- Het kunnen toepassen van vormgevingseisen.
- Het kunnen afbakenen van een internetzoekopdracht.

Inhoud

Een aantal onderdelen van dit vakgebied krijgen vorm binnen humanistiek en pedagogiek en psychologie. Binnen praktische vorming wordt expliciet aandacht besteed aan het aanleren van effectieve studievvaardigheden.

Beoordelingsvormen

Opdrachten.

Verplichte literatuur

Wordt nader bekend gemaakt.



Bijlage 2

Beschrijving studieprogramma basisfase jaar 2

Humanistiek

Algemeen

Aantal EC's:	8
Dag en tijdstip:	vrijdag 10.00 – 16.15 uur
Docent:	Saskia Heusèr
Aantal contactdagen:	4

Doelstellingen

- Inzicht in de betekenis en doelstelling van levensbeschouwelijke vorming op een openbare basisschool.
- Het kunnen toepassen van kennis en inzicht over verschillende levensbeschouwingen in een les waar iets te beleven en te ontdekken is voor kinderen in het po.
- Het kunnen verwoorden van de eigen visie op de humanistische uitgangspunten vrijheid en autonomie en deze visie kunnen verbinden aan de behandelde lesstof en de gelezen literatuur.
- Het kunnen verwoorden van kernbegrippen van de levenskunstethiek.
- Inzicht in humanistische kernwaarden behorende bij het gedachtegoed van een van de vrijdenkers in Nederland en deze kunnen presenteren.

Inhoud

Humanistiek is in het tweede jaar gericht op bewustwording van de persoonlijke levensvisie en humanistische aspecten daarvan. In het tweede jaar gaat het om kennis en inzicht verwerven met betrekking tot de thema's, die in het eerste jaar aan de orde zijn gekomen. Met betrekking tot het historische humanisme wordt in het tweede jaar de nadruk gelegd op de Nederlandse situatie van de vrijdenkersbeweging. Daarnaast worden twee belangrijke humanistische uitgangspunten verdiept in relatie tot de filosofie van de levenskunst: vrijheid en autonomie. Ook biedt

deze module handvatten met betrekking tot het vormgeven van levensbeschouwelijk onderwijs op de openbare basisschool.

De inhoud bestaat uit:

- Kennismaking met enkele geïnstitutionaliseerde levensbeschouwingen.
- Verdieping in de Nederlandse historische humanistiek en humanistische organisaties.
- Kennismaking met de filosofie van de levenskunst.
- Verdieping van twee belangrijke humanistische uitgangspunten: vrijheid en autonomie.

Beoordelingsvormen

Presentaties in werkcolleges, schriftelijke werkstukken en thuisopdrachten.

Verplichte literatuur

- Brouwer, H., *Wegwijs in Levoland. Levensbeschouwelijke vorming vanuit een humanistische ontdekkingsstocht*. Stichting HVO, Utrecht 2005.
- Schaik, P. [red.], *Nederland Wereldland 10 jaar verder. Feesten, rituelen en gebruiken van culturen in Nederland*. PlanPlan producties 2008.
- Reader Humanistiek.

Pedagogiek en psychologie

Algemeen

Aantal EC's:	6
Dag en tijdstip:	vrijdag 10.00 – 16.15 uur
Docent:	Evelien Oostdijk
Aantal contactdagen:	3

Doelstellingen

- Kennen van de basisvoorwaarden voor leren.
- Het kunnen benoemen van specifieke ontwikkelingspsychologische kenmerken van leerlingen in de onderbouw en middenbouw.
- Het kunnen aangeven van verschillende fasen van levensbeschouwelijke en morele ontwikkeling.
- Het kunnen herkennen van elementen in een zelf ontworpen les, die

aansluiten bij de ontwikkelingspsychologische, levensbeschouwelijke en morele kenmerken van de specifieke leeftijdsgroep.

Inhoud

In dit vakgebied staan we stil bij het thema 'werken met verschillen'. Je maakt daarnaast kennis met ontwikkelingspsychologische kenmerken en met de verschillende fasen in levensbeschouwelijke en morele ontwikkeling van basisschoolleerlingen. Ook het thema diversiteit in opvoedingsstijlen krijgt een plek. De volgende aspecten komen hierbij aan bod:

- Kennismaking met de basisvoorwaarden voor leren en dit kunnen toepassen op het werken met verschillen in de klas.
- Inzicht in diversiteit in opvoedingsstijlen.
- De ontwikkelingspsychologische kenmerken kunnen vertalen naar werkvormen, taalgebruik en themakeuze.
- Kennismaking met de verschillende fasen in de levensbeschouwelijke en morele ontwikkeling van basisschoolleerlingen.

Beoordelingsvormen

Eindopdracht.

Verplichte literatuur

- Kohnstamm, R., *Kleine ontwikkelingspsychologie deel 2, de schoolleeftijd*. Bohn Stafleu van Loghum, 2002.
- Delfos, M. *Ontwikkeling in vogelvlucht*. Pearson, 2009.
- Giesing, M en Nauta, P. *Leerlingen met een specifieke hulpvraag*. Nauta en Giesing, 2011.
- Reader Pedagogiek en psychologie.

Aanbevolen literatuur

- Van Keulen, A. van Beurden en T. Pels, *Van alles wat meenemen*. Coutinho, 2010.

Algemeen

Aantal EC's:	14
Dag en tijdstip:	vrijdag 10.00 – 16.15 uur
Docent:	Alexandra Bronsveld en Saskia Heusèr
Aantal contactdagen:	10

Doelstellingen

- Het kunnen aanleren van HVO-vaardigheden aan leerlingen.
- Het kunnen benoemen van de verschillende aspecten van klassenmanagement en op basis daarvan kunnen handelen.
- Het kunnen verdiepen van kennis en vaardigheden om gekozen werkvormen toe te passen en hoe die in te zetten in de HVO-lessen.
- Het kunnen gebruiken van diverse mediatoepassingen.
- Het kunnen toepassen van de methodiek en de gesprekstechniek van het filosoferen met kinderen in de HVO-lessen.

Inhoud

- Herkennen van de wisselwerking tussen leerkracht- en leerling-gedrag als basis voor constructief klassenmanagement.
- Het kennen van de acht vaardigheden zoals Joke Zonneveld ze heeft beschreven in 'Vaardig in HVO'.
- Ontdekken tijdens oefenlessen en observaties hoe de acht vaardigheden doel en middel zijn in de HVO-lessen en welke leerkrachtaardigheden nodig zijn om hier met leerlingen aan te werken.
- Herhaling van onderdelen van het onderwijsvormingsproces en met name het werken met de themaplanformulieren.
- Verbreding en verdieping in de H in HVO-werkvormen en gebruik van diverse media.
- Kennismaking met de methodiek 'filosoferen met kinderen'.

Beoordelingsvormen

Presentaties, opdrachten.

Verplichte literatuur

- Bartels, R. *Kinderen leren filosoferen, praktijkboek voor leraren*. Uitgeverij Agiel, Utrecht 2007.

- Geel, V. van, *De orde in orde vernieuwd*. Bekadidact, Baarn 2000.
- Hogerhuis, M. en Oorschot, M. van, *Alles is communicatie*. SWP, Amsterdam 2007.
- Reader Didactiek.
- Reader Vaardig in HVO.

Praktische vorming

Algemeen

Aantal EC's:	15
Dag en tijdstip:	vrijdag 10.00 – 16.15 uur
Docent:	Saskia Heusèrr
Aantal contactdagen:	4 + stage

Doelstellingen per onderdeel

1. De reflectie

- Het kunnen verwoorden van de competenties.
- Het kunnen koppelen van de leerinhouden van de opdrachten aan de competenties.
- Het kunnen werken met de reflectiecirkel.
- Kennis van de kernreflectiemethode van Korthagen.
- Kennis van verschillende intervisiemethoden.
- Het kunnen toepassen van intervisievaardigheden.

2. De praktijk

- Het kunnen inschatten van de beginsituatie van een specifieke groep leerlingen.
- Het kunnen opstellen van eigen leerpunten voor de uitvoerende stage.
- Het kunnen ontwerpen en geven van een lessenserie in een HVO-groep in de onder- of middenbouw.
- Het kunnen ontwerpen en geven van een lessenserie in een HVO-groep in de bovenbouw.
- Het kunnen geven van voorlichting over HVO.

Inhoud

1. De reflectie

Tijdens de ochtendbijeenkomsten van praktische vorming wordt er op de praktijk gereflecteerd met behulp van diverse intervisiemethodes. De twee voornaamste intervisiemethodes in de opleiding zijn de incidentmethode en kernreflectie.

Tevens vindt er een koppeling plaats tussen praktijkervaringen en theorie. Zo dient de HVO-lessenserie theoretisch onderbouwd te worden en het humanistische karakter moet worden geëxpliciteerd. In het tweede jaar wordt van je verwacht dat je zelf de leerinhouden van de opdrachten kunt koppelen aan de competenties.

2. De praktijk

Het stagetraject van het tweede jaar bestaat uit:

- een observatiestage van vier lesuren;
- een uitvoerende stage van elf lesuren in te periode september-december, waarin toegewerkt wordt naar het geven van een eigen lessenserie;
- een uitvoerende stage van elf lesuren in de periode januari-juni, waarin toegewerkt wordt naar het geven van een eigen lessenserie.

De uitvoerende stage dient in twee verschillende HVO-groepen gelopen te worden; de eerste periode de bovenbouw en de tweede periode in de onder- of middenbouw.

Beoordelingsvormen

Presentaties in werkcollege, schriftelijke werkstukken, thuisopdrachten, onderzoekopdrachten, praktijkbezoek, stageverslag en het stage-afrondingsgesprek.

Verplichte literatuur

- Melief, K. en Korthagen, F., *Leren van lesgeven*. Uitgeverij Nelissen, Soest 2002.
- Reader Praktische vorming.

Onderzoeksvaardigheden

Algemeen

Aantal EC's:	5
Dag en tijdstip:	vrijdagmiddag
Docent:	Saskia Heusèrr
Aantal contactdagen:	2

Doelstellingen

- Het kunnen ontwikkelen van een lessenserie en de inhoud kunnen onderbouwen vanuit de literatuur.
- Het leren ontwerpen en uitvoeren van een open interview.
- Het kunnen evalueren van de HVO-lessen op de stageplek.
- Het op juiste wijze hanteren van de vormgevingseisen aan werkstukken.

Inhoud

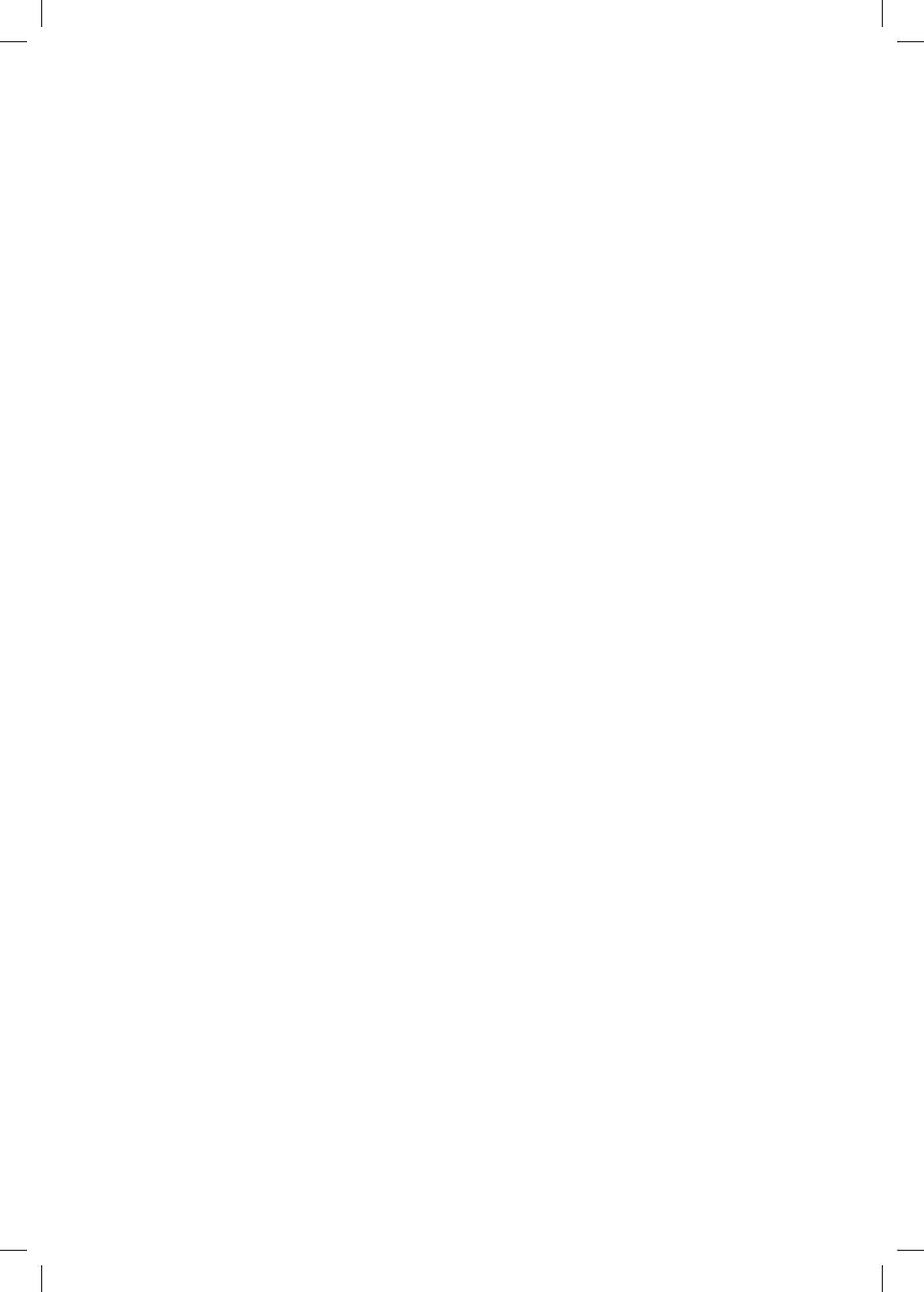
De basisvaardigheden met betrekking tot studiemethoden en onderzoek worden dit jaar verder uitgewerkt. In dit jaar staan daarnaast het kunnen afnemen van een interview, het koppelen van praktijk aan theorie, het expliciteren van het humanistische gehalte van de lessen en het kunnen evalueren centraal.

Beoordeling

Thuisopdrachten.

Verplichte literatuur

Wordt nader bekend gemaakt.



Bijlage 3

Beschrijving studieprogramma verdiepingsfase A jaar 3

Humanistiek

Algemeen

Aantal EC's:	6
Dag en tijdstip:	donderdag 10.00 – 16.15 uur
Docent:	Eveline Oostdijk
Aantal contactdagen:	2

Doelstellingen

- Het kunnen benoemen van de kenmerken van drie ethische stromingen.
- Het kunnen verwoorden van de relatie tussen levensbeschouwing, ethiek en humanisme.
- Ideeën over levenskunst kunnen koppelen aan de eigen levenshouding.

Inhoud

Deze inhoud is gericht op het verkrijgen van inzicht in de samenhang tussen levensbeschouwing, humanisme en ethiek en de relatie tot praktische vraagstukken. De volgende aspecten komen daarbij aan bod:

- Verdieping van kennis en inzicht over de levensbeschouwingen.
- Kennismaking met ethische stromingen zoals de deugdethiek, het utilisme en de plichtethiek.
- Het vergelijken van uitgangspunten uit de ethische stromingen met levensbeschouwelijke normen en waarden.
- Verdieping van de levenskunstethiek.

Beoordelingsvormen

Take-home tentamen.

Verplichte literatuur

- Rijksen H. en L. Segers, *Levensbeschouwing en ethiek in educatieve beroepen*. Damon, Budel 2005.
- Reader Humanistiek.

Aanbevolen literatuur

- Dohmen, J., *Brief aan een middelmatige man: pleidooi voor een nieuwe publieke moraal*. Ambo 2010.

Pedagogiek en psychologie

Algemeen

Aantal EC's:	6
Dag en tijdstip:	donderdag 10.00 – 16.15 uur
Docent:	Eveline Oostdijk en Marijke van Meenen
Aantal contactdagen:	2.

Doelstellingen

- Het kunnen verwoorden van de eigen visie op de pedagogische opdracht van de school.
- Het kunnen benoemen van de kenmerken van drie sociaal-emotionele gedragsproblemen en -stoornissen bij kinderen en weten hoe hiermee omgegaan kan worden in de klas.
- Het kunnen benoemen van specifieke ontwikkelingspsychologische kenmerken van leerlingen in de bovenbouw.

Inhoud

Er wordt aandacht besteed aan het vertalen van de eigen visie op opvoeden naar de pedagogische opdracht van de school. Hierbij wordt de relatie gelegd met de centrale doelstelling van het HVO en met de opvoedingstheorie van Savater. Daarnaast komt het opdoen van kennis over en het verwerven van inzicht in de problematiek van kinderen met gedragsproblemen aan bod.

Beoordelingsvormen

Take-home tentamen.

Verplichte literatuur

- Delfos, M. *Ontwikkeling in vogelvlucht*. Pearson, 2009
- Savater, F. *De waarde van opvoeden - filosofie van onderwijs en opvoeding*. Bijleveld, Utrecht 2001

Algemeen

Aantal EC's:	6
Dag en tijdstip:	donderdag 10.00 – 16.15 uur
Docent:	Marijke van Meenen en Marischka Tjeerde
Aantal contactdagen:	2

Doelstellingen

- Het op adequate wijze kunnen ontwerpen van een HVO-les vanuit inzicht in de leefwereld van het kind.
- Op een positieve manier groepsprocessen kunnen beïnvloeden.
- Het kunnen verdiepen en verbreden van eigen didactische vaardigheden door het toepassen van interactieve werkvormen.
- Kennis van verschillende leerstijlen.

Inhoud

- Het onderwijsvormingsproces: het leren ontwerpen van lessen die specifiek aansluiten bij bepaalde basisschoolleeftijden.
- Groepsdynamica: het leren ontwerpen van lessen die aansluiten bij de diverse groepsfasen.
- Verbreding in toepassen van werkvormen, onder meer het oefenen met interactieve werkvormen als het kringgesprek en de dialoog.

Beoordelingsvormen

Take-home tentamen met casuïstiek.

Verplichte literatuur

- Teitler, P., *Lessen in orde, Handboek voor de onderwijspraktijk*. Coutinho, Bussum 2009.
- Hendriksen J., *Cirkelen rond Kolb*. Nelissen, Soest 2005.
- Reader didactiek.

Algemeen

Aantal EC's:	28
Dag en tijdstip:	-
Docent:	Eveline Oostdijk.
Aantal contactdagen:	-

Doelstellingen

1. De reflectie

- Het kunnen leveren van een constructieve bijdrage aan intervisiebijeenkomsten.
- Het zelfstandig kunnen organiseren van een intervisiebijeenkomst.
- Het kunnen maken van een persoonlijk ontwikkelplan (POP).
- Het kunnen reflecteren op de eigen professionele ontwikkeling.

2. De praktijk

- Het kunnen toepassen van (opleidings)kennis in de eigen lespraktijk.
- Het kunnen leggen van contact met een persoon of instelling die een bijdrage kan leveren aan de lessen.
- Het kunnen verzorgen van een voorlichtingsbijeenkomst over HVO voor ouders en/of het team van de school.

Inhoud

1. De reflectie

In het derde jaar staat de zelfstandige lespraktijk centraal. Je gaat de reflectiemethoden nu zelfstandig toepassen op je eigen praktijkvragen middels intervisie. Dit zal gebeuren onder begeleiding van een intervisor in de regio. In overleg worden zelf gekozen competenties verder ontwikkeld onder begeleiding van een mentor. Deze zal jou ook begeleiden bij je persoonlijke ontwikkeling.

2. De praktijk

In het derde jaar ben je enkele uren zelfstandig aan het lesgeven als lio. Het aantal uren zelfstandig lesgeven hangt sterk af van de persoonlijke situatie. Vanuit de opleiding adviseren wij om minimaal

vijf lessen te geven en het aantal uren langzaam uit te breiden in de daaropvolgende jaren. Er wordt dit jaar een praktijkbezoek afgelegd door de mentor.

Beoordelingsvormen

Reflectiedossier.

Verplichte literatuur

- Korthagen, F. & Lagerwerf, B., *Leren van binnenuit Onderwijsontwikkeling in een nieuwe tijd*. Uitgeverij Nelissen, Soest 2008

Onderzoeksvaardigheden

Algemeen

Aantal EC's	2
Dag en tijdstip:	donderdag 10.00-16.15
Docent:	Eveline Oostdijk
Aantal contactdagen:	1

Doelstellingen

- Kennis van het voorbereiden, uitvoeren en rapporteren van een praktijkonderzoek.
- Het bedenken van een hunkervraag en het formuleren van een geschikte probleemstelling.

Inhoud

In de basisfase heb je basisvaardigheden geleerd met betrekking tot onderzoek. In het eerste jaar van de verdiepingfase (jaar 3) wordt er langzaam naar het uitvoeren van een praktijkonderzoek in jaar 5 toegewerkt. Je leert een 'hunkervraag' en een geschikte probleemstelling te formuleren.

Beoordelingsvormen

Hunkervraag en probleemstelling.

Verplichte literatuur

Wordt nader bekend gemaakt.



Bijlage 4

Beschrijving studieprogramma verdiepingsfase A jaar 4

Humanistiek

Algemeen

Aantal EC's	6
Dag en tijdstip:	vrijdag 10.00-16.15
Docent:	Saskia Heusèrr
Aantal contactdagen:	2

Doelstellingen

- Het kunnen toepassen van humanistische uitgangspunten in de beroepspraktijk.
- Het verdiepen van de eigen levensbeschouwelijke ontwikkeling.
- Kennis en inzicht in de verschillende religies en de betekenis daarvan voor de interculturele dialoog.

Inhoud

Tijdens deze dagen verdiepen we de humanistische uitgangspunten in relatie tot de beroepspraktijk en de eigen levensbeschouwelijke ontwikkeling. Daarnaast gaan we in op de verschillende religies en de betekenis van de interculturele dialoog in de klas.

Beoordelingsvormen

Multiple choice tentamen gecombineerd met Pedagogiek & psychologie.

Verplichte literatuur

- Colpaert, M. *Tot waar beide zeeën samenkomen*. Verbeelding, een sleutel tot intercultureel opvoeden. Lannoo 2007
- Hondenbrink, J., *Religie in een notendop*. Bert Bakker, Amsterdam 2005
- Reader Humanistiek

Aanbevolen literatuur

- Coogan, D. *Wereldreligies*. Librero 2008

Pedagogiek & Psychologie

Algemeen

Aantal EC's	6
Dag en tijdstip:	vrijdag 10.00-16.15
Docent:	Marijke van Meenen en Eveline Oostdijk
Aantal contactdagen:	2

Doelstellingen

- Kennis over de dialogische relatie met pubers.
- Het kunnen communiceren met pubers.
- Inzicht in ontwikkelingspsychologische kenmerken van de puberteit.
- Inzicht in de morele en levensbeschouwelijke ontwikkeling van pubers.

Inhoud

In jaar vier staat de leeftijd tussen 12 en 16 centraal. De leefwereld van pubers komt aan bod net als de vraag hoe je daar als docent bij kunt aansluiten. We gaan in op wat het betekent om een jongere te zijn in deze wereld. Welke mogelijkheden, verwachtingen en belemmeringen kunnen ze ondervinden?

Beoordelingsvormen

Multiplechoicetentamen gecombineerd met Humanistiek.

Verplichte literatuur

- Kohnstamm, R. *Kleine ontwikkelingspsychologie deel 3: de puberjaren*.

Aanbevolen literatuur

- Crone, E. *Het puberende brein*.

Didactiek

Algemeen

Aantal EC's	6
Dag en tijdstip:	vrijdag 10.00-16.15
Docent:	Marischka Tjeerde en Saskia Heusèrr
Aantal contactdagen:	2

Doelstellingen

- Kennismaken met levensbeschouwelijke methodes in het voortgezet onderwijs.
- Leerlingvolgsysteem (HVO) leren gebruiken/toetsen ontwerpen vo.
- Inzicht in groepsdynamische processen.

Inhoud

In deze module gaan we in op levensbeschouwelijke methodes die gebruikt worden in het voortgezet onderwijs. Daarnaast onderzoek je de manier waarop een levensbeschouwelijk vak getoetst kan worden. Ook komen inzichten uit de groepsdynamica aan bod.

Beoordelingsvormen

Take-home tentamen, het maken van een toets/het opzetten van een leerlingvolgsysteem voor groep 8.

Verplichte literatuur

- Beuling, M. *Tot bloei komen: van idee naar concrete lessen*. Stichting HVO, Utrecht 2010
- Reader Didactiek

Praktische vorming

Algemeen

Aantal EC's	28
Dag en tijdstip:	wordt nader bekend gemaakt
Docent:	Marischka Tjeerde
Aantal contactdagen:	2

Doelstellingen

1. De reflectie

- Inzicht in professioneel handelen verkrijgen en verder ontwikkelen door middel van supervisie. Supervisie vindt plaats in groepjes van 2 à 3 studenten onder begeleiding van de studietoelvoerder. De bijeenkomsten duren twee uur.

2. De praktijk

- Het zelfstandig verzorgen van lessen HVO.
- Het lopen van een observatiestage.
- Het kunnen opzetten en uitvoeren van een project in de eigen lespraktijk.
- Het zelfstandig bijhouden van het persoonlijk ontwikkelplan (werken aan leerdoelen en competenties).

Inhoud

In het vierde jaar staat de eigen lespraktijk centraal. Daarnaast lopen studenten een observatiestage in de onderbouw van het vo, of in een andere bouw in het po. Ook gaan studenten een project opzetten in de eigen lespraktijk.

Reflectie gebeurt dit jaar via supervisie.

Beoordelingsvormen

Reflectiedossier, projectplan.

Verplichte literatuur

Werkboek Supervisie.

Beuling, M. *Tot bloei komen: van idee naar concrete lessen*. Stichting HVO, Utrecht 2010.

Onderzoeksvaardigheden

Algemeen

Aantal EC's	2
Dag en tijdstip:	vrijdag 10.00-16.15
Docent:	Eveline Oostdijk
Aantal contactdagen:	2

Doelstellingen

- Het maken van een gedegen onderzoeksplan.
- Het ontwerpen van een vragenlijst en een open interview.

Inhoud

Tijdens deze twee dagen krijg je handvatten aangereikt voor het maken van een onderzoeksplan en het ontwerpen van een vragenlijst en een open interview.

Beoordelingsvormen

Onderzoeksplan, vragenlijst en interview.

Verplichte literatuur

Van der Donk, C. en B. van Lanen, *Praktijkonderzoek in de school*.
Coutinho, september 2009.
Reader Onderzoeksvaardigheden.



Bijlage 5

Competenties van vakdocenten HL

Een competentie is een samenhangend geheel van kennis, inzichten, vaardigheden en houdingen. Elke vakdocent wordt geacht voor het beroep noodzakelijke competenties te beschikken en deze ook te onderhouden (Wet Beroepen in het Onderwijs).

Voordat ingegaan wordt op de competentiebeschrijvingen, worden eerst de begrippen *handelingsdimensies*, *bekwaamheidseisen* en *kennis* toegelicht.

- Bij handelingsdimensies gaat het om het gebied, waarbinnen de vakdocent het vak HVO/HL uitoefent.
- Bij bekwaamheidseisen gaat het om specifieke vaardigheden, waarover de vakdocent dient te beschikken.
- Bij kennis gaat het om theoretische en praktische kennis. Kennis wordt gezien als het fundament onder de vaardigheden.

Hieronder volgt een uitwerking op hoofdlijnen van de vereiste competenties op bachelorniveau ten behoeve van het basisonderwijs, de onderbouw van het voortgezet onderwijs en het vmbo.

1. Interpersoonlijk competent

De vakdocent kan de interactie met de individuele leerling, de leerlingen onderling en de groep als geheel zodanig beïnvloeden dat een positieve sfeer van omgaan met elkaar en van goede samenwerking ontstaat.

Handelingsdimensies:

- a. (Bege)leiding.
- b. Communicatie met leerlingen.
- c. Omgangsvormen.

Bekwaamheidseisen:

- a. De vakdocent is in staat te motiveren en te enthousiasmeren.
- b. De vakdocent kan 'waarde(n)vol communiceren' met de leerlingen.
- c. De vakdocent is in staat leerlingen 'waarden(n)vol communiceren' te leren.
- d. De vakdocent is in staat 'op democratische wijze' omgangsregels met de groep vast te stellen.
- e. De vakdocent weet ontspannen de leiding te nemen.
- f. De vakdocent kan op een professionele wijze omgaan met eigen emoties en die van de leerlingen.
- g. De vakdocent kan groepsdynamische processen hanteren.
- h. De vakdocent kan een gespannen sfeer doorbreken door te relativeren op een positieve manier.
- i. De vakdocent heeft gevoel voor nabijheid en distantie.
- j. De vakdocent kan actief luisteren.

Relatie met kennis:

- a. De vakdocent kent de effecten op leerlingen van verschillende vormen van leidinggeven (autoritair, democratisch of laissez-faire).
- b. De vakdocent kent de uitgangspunten van 'waarde(n)vol' communiceren.
- c. De vakdocent kent de dynamiek die zich in groepen kan voordoen.

2. Pedagogisch competent

De vakdocent kan, mede op grond van kennis van de levensbeschouwelijke en morele ontwikkeling van leerlingen, een veilige leeromgeving creëren, die uitnodigt tot persoonlijke groei.

Handelingsdimensies:

- a. Bevordering van zelfvertrouwen.
- b. Uitnodiging tot zelfstandig denken en (zo nodig uitgesteld) oordelen.
- c. Waardering van creativiteit.
- d. Bevordering van respectvolle onderlinge relaties.

Bekwaamheidseisen:

- a. De vakdocent is in staat de uniciteit van elke leerling te waarderen.
- b. De vakdocent is in staat tot open levensbeschouwelijke communicatie.

- c. De vakdocent is in staat de leerlingen te stimuleren om op een positieve wijze betrokken op elkaar te zijn.
- d. De vakdocent is in staat het pluriforme karakter van de samenleving te waarderen en dit tot uiting te laten komen in de lessen.
- e. De vakdocent kan de onderlinge afhankelijkheid van mensen en van mens en natuur naar de leerlingen toe communiceren.
- f. De vakdocent kan een prettige sfeer creëren in de klas.
- g. De vakdocent is meer gericht op belonen dan op straffen.

Relatie met kennis:

- a. De vakdocent heeft kennis van en inzicht in handelen dat zelfvertrouwen, groei en onderling respect bevordert.
- b. De vakdocent heeft kennis van en inzicht in de ontwikkelingspsychologie van leerlingen in de leeftijd van 4-16 jaar in het algemeen en de levensbeschouwelijke en morele ontwikkeling in het bijzonder.
- c. De vakdocent kent pedagogische opvattingen die inherent zijn aan een humanistische levensbeschouwing.
- d. De vakdocent heeft algemene kennis van pedagogische opvattingen die inherent zijn aan de grote wereldreligies en (enkele) seculiere levensbeschouwingen.

3. Vakinhoudelijk en didactisch competent

De vakdocent kan op basis van kennis van humanistische uitgangspunten en mensenrechten vormingsprocessen organiseren, die leerlingen in staat stellen op eigen en bewuste wijze vorm te geven aan 'sociale levenskunst' en 'sociaal en ecologisch wereldburgerschap'. Deze begripshoudens kunnen richting geven aan een zingevende invulling van een persoonlijke levens- en wereldbeschouwing.

Handelingsdimensies:

- a. Leerstofkeuze.
- b. Omgaan met verschillen.
- c. Organisatie van het onderwijsvormingsproces in de fasen: herkennen, onderzoeken, kiezen en evalueren.

Bekwaamheidseisen:

- a. De vakdocent kan zelfstandig lessen ontwerpen, uitvoeren en evalueren.

- b. De vakdocent kan afwisselende werkvormen en media toepassen in de lessen.
- c. De vakdocent kan aansprekende thema's of aansprekende lesstof in wisselende werkvormen behandelen.
- d. De vakdocent kan levensvragen behandelen op een manier die de leerlingen aanspreekt.
- e. De vakdocent kan werkvormen gebruiken die aansluiten bij verschillende leerstijlen van leerlingen.
- f. De vakdocent kan lesinhouden ontwerpen die aansluiten op meervoudige intelligenties.
- g. De vakdocent kan begrip en respect stimuleren bij de leerlingen voor andere levensbeschouwelijke of religieuze opvattingen.
- h. De vakdocent kan verschillen en overeenkomsten tussen verschillende levensbeschouwingen en religies laten ontdekken en bespreken.
- i. De vakdocent kan bestaande methoden vakinhoudelijk en didactisch beoordelen op grond van humanistische en/of in mensenrechten vastgelegde uitgangspunten.
- j. De vakdocent kan aansluiten bij en inspelen op aan de schoolidentiteit gerelateerde inhouden en werkwijzen.
- k. De vakdocent kan de dialoog stimuleren en waarderen.
- l. De vakdocent kan werkvormen kiezen die passen bij de leerlingen en bij het doel van het lesonderdeel (bijvoorbeeld filosoferen, kringgesprek, drama).
- m. De vakdocent kan op kritische en creatieve wijze verschillende werkvormen toepassen (onder meer filosoferen met leerlingen, kringgesprek, drama).
- n. De vakdocent is in staat en bereid te handelen in overeenstemming met de beroepscode van Stichting HVO (namens het HV), of bij het ongebonden vak met de richtlijnen van het schoolbestuur.
- o. De vakdocent kan de eigen levensvisie verwoorden en daarop reflecteren.
- p. De vakdocent kan de waarde van levensbeschouwelijke vorming benoemen.
- q. De vakdocent kan de HVO-vaardigheden¹ aan leerlingen leren.
- r. De vakdocent kan toetsen voor leerlingen voortgezet onderwijs maken en beoordelen.

¹. Ontwikkeld door J. Zonneveld.

Relatie met kennis:

- a. De vakdocent heeft kennis van de humanistische traditie.
- b. De vakdocent heeft kennis van de mensenrechten.
- c. De vakdocent heeft algemene kennis van enkele seculiere levensbeschouwingen, waaronder boeddhisme.
- d. De vakdocent heeft algemene kennis van de grote wereldreligies Jodendom, christendom, islam en hindoeïsme.
- e. De vakdocent heeft kennis van ethiek.
- f. De vakdocent kent afwisselende werkvormen en media en hun toepasbaarheid.
- g. De vakdocent heeft kennis van verschillende leerstijlen.
- h. De vakdocent kent de visie achter de verschillende werkvormen.
- i. De vakdocent heeft kennis van bestaande methoden voor het vak Levensbeschouwing met een filosofisch en humanistisch raakvlak.
- j. De vakdocent heeft kennis van de (levensbeschouwelijke, pedagogische en didactische) identiteit van de school, waarop zij of hij werkzaam is.
- k. De vakdocent kent de methodiek van HL.
- l. De vakdocent kent de doelstellingen van HL.

4. Organisatorisch competent

De vakdocent kan voorzien in de structuurbehoefte van leerlingen, zodat het leef- en werkklimaat voor leerlingen afdoende overzichtelijk, ordelijk en taakgericht is.

Handelingsdimensies:

- a. Doel, inhoud en organisatie van de lessen.
- b. Verwachtingen naar de leerlingen toe.
- c. Groeperingsvormen.

Bekwaamheidseisen:

- a. De vakdocent kan heldere instructies en uitleg geven.
- b. De vakdocent kan eigen verwachtingen naar de leerlingen toe helder uiteenzetten.
- c. De vakdocent kan groeperingsvormen kiezen, die aansluiten bij het beoogde onderwijsdoel.

Relatie met kennis:

- a. De vakdocent heeft kennis van de structuurbehoefte(n) van haar (individuele) leerlingen.
- b. De vakdocent heeft kennis van wijzen van instructie geven.
- c. De vakdocent heeft kennis van verschillende groepeeringsvormen en hun toepassingen.

5. Competent in het samenwerken met collega's

De vakdocent kan constructief bijdragen aan het levensbeschouwelijk, pedagogisch en didactisch klimaat, de organisatie en de persoonlijke verhoudingen van en binnen de school.

Handelingsdimensies:

- a. Delen van kennis, inzichten en vaardigheden vanuit het eigen vakgebied met collega's.
- b. Participatie in schoolbrede thema's die een relatie hebben met een levensbeschouwelijke dimensie.
- c. Klimaatverbeterende voorstellen.

Bekwaamheidseisen:

- a. De vakdocent is bereid kennis te delen.
- b. De vakdocent is in staat constructief samen te werken.
- c. De vakdocent is in staat conflicten vreedzaam op te lossen.

Relatie met kennis:

- a. De vakdocent kent de kerndoelen van het primair onderwijs.
- b. De vakdocent kent het schoolwerkplan van de school.
- c. De vakdocent kent de identiteit van de school.
- d. De vakdocent kent de inhoudelijke onderdelen met een levensbeschouwelijke dimensie in de leerplannen van de vakken in de onderbouw van het voortgezet onderwijs, en in het vmbo en het mbo.
- e. De vakdocent heeft kennis van technieken voor conflictoplossing.

6. Competent in het samenwerken met de omgeving

De vakdocent is in staat een goede relatie te onderhouden met de ouders van de leerlingen en met instellingen die (kunnen) bijdragen aan verdieping van de inhoud van de lessen.

Handelingsdimensies:

- a. Voorlichting van ouders over de inhoud van de lessen.
- b. Bespreking van 'levensbeschouwelijke ontwikkeling' van de leerlingen met de ouders, in algemene zin of desgevraagd individueel.
- c. Opbouwen van een netwerk van gastdocenten.
- d. Bezoek aan bijeenkomsten van humanistische organisaties die als inspiratiebronnen kunnen dienen.
- e. Bezoek aan een museum, moskee of kerk met leerlingen.

Bekwaamheidseisen:

- a. De vakdocent is in staat individuele ouders of een groep ouders voor te lichten over de inhoud van het vak HVO/HL.
- b. De vakdocent is in staat de levensbeschouwelijke ontwikkeling van leerlingen te volgen en te verwoorden.
- c. De vakdocent is in staat een goede relatie te onderhouden met personen en instellingen, die een bijdrage kunnen leveren aan de lessen.
- d. De vakdocent kan constructieve contacten leggen/onderhouden met de ouders/verzorgers van de leerlingen.

Relatie met kennis:

- a. De vakdocent kent personen en instellingen uit de omgeving van de school, die inhoudelijke bijdragen aan de lessen kunnen leveren.
- b. De vakdocent heeft kennis van de professionele infrastructuur van de school.

7. Competent in reflectie en ontwikkeling

De vakdocent is in staat zelf zorg te dragen voor de eigen professionele ontwikkeling en de kwaliteit van de beroepsuitoefening.

Handelingsdimensies:

- a. Evaluatie van eigen lessen, individueel en samen met de leerlingen.

- b. Reflectie op de verbinding tussen eigen persoonlijke levensbeschouwing, levenshouding en normatieve professionaliteit.
- c. Deelname aan (interview)bijeenkomsten van de beroepsgroep.

Bekwaamheidseisen:

- a. De vakdocent is in staat te reflecteren op de eigen professionele ontwikkeling
- b. De vakdocent kan een constructieve bijdrage leveren aan interviewbijeenkomsten.
- c. De vakdocent kan een persoonlijke competentiebalans opmaken.
- d. De vakdocent is in staat te beoordelen welke bijscholing voor zichzelf het meest relevant is op basis van de persoonlijke competentiebalans.

Relatie met kennis:

- a. De vakdocent heeft kennis van reflectiemethoden.
- b. De vakdocent heeft kennis van interviewmethoden en bijbehorende spelregels.
- c. De vakdocent heeft kennis van maatschappelijke ontwikkelingen in het algemeen en die in het onderwijs in het bijzonder.
- d. De vakdocent heeft kennis van inhoudelijke ontwikkelingen binnen het georganiseerde humanisme in Nederland.

Bijlage 6

Verdeling aantal EC's en contactdagen per jaar

1 EC (volgens het European Credit Transfer System) staat voor 28 studiebelastinguren.

Studie-jaar	Vakgebied	Contact-dagen	EC's
1	Startdag	1	
	Humanistiek	5	9
	Pedagogiek en psychologie	5	9
	Didactiek	8	16
	Praktische vorming	3	12
	Onderzoeksvaardigheden	1	2
	Slotdag	1	
	TOTAAL:	24	48
2	Startdag	1	
	Humanistiek	4	8
	Pedagogiek en psychologie	3	6
	Didactiek	10	14
	Praktische vorming	3	15
	Onderzoeksvaardigheden	1	5
	Slotdag	1	
	TOTAAL:	23	48
3	Startdag	1	
	Humanistiek	2	6
	Pedagogiek en psychologie	2	6
	Didactiek	3	6
	Praktische vorming		28
	Onderzoeksvaardigheden	1	2
	Slotdag	1	
	TOTAAL:	10	48

4	Startdag	1	
	Humanistiek	2	6
	Pedagogiek en psychologie	2	6
	Didactiek	2	6
	Praktische vorming	2	28
	Onderzoeksvaardigheden	2	2
	Slotdag	1	
	TOTAAL:	12	48
5	Startdag	1	
	Praktijkonderzoek	6	24
	Praktische vorming		24
	Slotdag	1	
	TOTAAL:	8	48